

Fødevarer systemer til bespisning af fremtidige generationer

Per Pinstrup-Andersen

Det er almindeligt kendt, at verdens befolkning vil stige med omkring to milliarder indenfor de næste 30 år og andre to milliarder de følgende 50 år, før den forventes at stabilisere sig på 11 milliarder omkring slutningen af dette århundrede. Det synes også at være en udbredt opfattelse (som jeg ikke deler), at det bliver særdeles vanskeligt eller måske umuligt at producere nok mad til så mange mennesker, specielt fordi størstedelen af de nye mennesker bliver født i Afrika, der som bekendt ikke engang kan brødføde den nuværende befolkning.

Som om det ikke er nok til at miste nattesøvn, er det ikke ualmindeligt at lægge uforudsigelige negative konsekvenser af klimaændringer ovenpå. Det kan være voldsomme udsving i temperatur, nedbør og vind, stigende havoverflade med dertil hørende oversvømmelse, og endeligt er vi vidne til stadig stigende temperatur. Så må vi jo heller ikke glemme, at verden er ved at løbe tør for vand, at jordens produktivitet falder, fordi den bliver mishandlet, at den biologiske mangfoldighed lider overlast, og at energien bliver dyrere og dyrere. Og så skal vi også huske, at flere end en fjerdedel af verdens nuværende befolkning er enten underernærede eller fede, fordi de ikke spiser en sund kost. Et stigende antal af verdens befolkning kombinerer fedme med underernæring. De spiser for mange kalorier og for lidt mikronæringsstof. Mange dør hvert år af underernæring, sult og relaterede sygdomme såvel som sygdomme forårsaget af overvægt og fedme,

og mange flere er syge, fordi kosten er usund. Store lidelser, fattigdom, lav produktivitet og store samfundsøkonomiske tab er nogle af resultaterne af en usund kost.

Nu kan vi så vælge, om vi vil give op og lade stå til, eller vi vil tage ovenstående som en udfordring, som kræver handling. Hvis vi vælger sidstnævnte, og det gør jeg, skal der tages affære nu, dels for at bistå de mange mennesker, som ikke har adgang til en sund og alsidig kost i dag, og dels fordi det tager tid at lave løsninger til fremtidige udfordringer. Men er det ikke håbløst? Nej, det mener jeg ikke, det er, men det kræver ændringer både inden for og uden for de eksisterende fødevarer systemer. Og det haster. Så hvorfor er de ændringer, som der er brug for, ikke allerede undervejs? Hovedsageligt fordi de, som har magt til at foretage ændringerne, har andre prioriteter. Manglende viden om, hvordan man bedst løser problemerne, og hvem der skal gøre det, spiller også ind. Manglende ressourcer, som ofte bruges af politikere og andre grupper som undskyldning for manglende handling, er netop det: En undskyldning for ikke at allokere de ressourcer, som er til rådighed, til fødevarer systemer.

Det er min overbevisning, at verdens ressourcer er fuldt ud tilstrækkelige til at sikre, at fremtidige generationer har adgang til en sund kost. Der er stadig store uopdyrkede arealer velegnede til fødevarer produktion, udbytterne for jord og vand er stadig lave i mange lande, forskning og teknologi tilbyder uanede muligheder for

større produktion og mere bæredygtig management af natural ressourcer, mulighederne for indendørsfødevarerproduktion er stort set ubegrænsede, der er enorme muligheder for at formindske afgrødetab i landbruget ved hjælp af forbedringer i teknologi og produktionsmetoder, madspildet i værdikæden kan formindskes, store områder, som nu bruges til produktion af bio-brændstof, bomuld og mange andre produkter, kunne bruges til fødevarerproduktion, og den animalske produktion kunne gradvist formindskes til fordel for planteproduktion og sundhed.

Hvorvidt alle så ender med at omsætte den mad, som kan produceres til en sund kost, er et spørgsmål om prioriteter blandt beslutningstagere både inden for og uden for fødevarerproduktionen. Desværre er den løbende debat rettet mod ressourcebegrænsninger og ikke mod de faktorer, som driver de beslutninger, som er mest relevante for fremtidens fødevarerproduktion. Når flere end en fjerdedel af den verdensbefolkning, som eksisterer i dag, ikke spiser en sund kost, er det ikke, fordi der mangler ressourcer på global plan. Det er fordi visse grupper af beslutningstagere, de være sig forbrugere, producenter, politikere, forskere eller andre, ikke prioriterer en sund kost for alle. Det samme gælder for den fremtidige fødevarerproduktion. Derfor kan en målsætning om, at alle spiser en sund og alsidig kost, kun opnås, hvis debatten og forslag til ændringer af fødevarerproduktionen rettes mod de faktorer, som influerer de relevante beslutninger.

For at det skal lykkes, er der brug for en meget bedre forståelse af de beslutningsprocesser, som direkte eller indirekte omhandler fødevarerproduktionen. For eksempel skal vi prøve at forstå, hvorfor et stigende antal mennesker tager beslutninger, som resulterer i fedme og

deraf følgende sygdom, såsom diabetes og cancer, selvom de udmærket kender konsekvensen af deres handling. Eller hvorfor beslutter landbrugsforskere at fokusere på at øge udbyttet af kalorier pr. arealenhed i stedet for et øget udbytte af de næringsstoffer, som mangler i kosten, og hvorfor fokuserer de ikke på større udbytte pr. liter vand, når der er almindelig enighed om, at vi går vandmangel i møde? Og hvorfor prioriterer forarbejdningsindustrien fødevarer med højt indhold af sukker, sødemiddel, fedt og andre tomme kalorier i stedet for fødevarer med højt indhold af de næringsstoffer, som mangler i den kost, som varen indgår i? Endeligt kan man spørge, hvorfor politikere i lavindkomstlandene ikke tager beslutninger om bekæmpelse af underernæring og dens følgesygdomme, når den ene analyse efter den anden viser de store menneskelige lidelser og samfundsøkonomiske tab forbundet med sult og underernæring. Er beslutningerne irrationelle, eller er det fordi, andre målsætninger vejer tungere end en sund kost?

Er en sund kost for alle i virkeligheden en vigtig del af målsætningen blandt dem, som bestemmer udkommet af fødevarerproduktionen, eller indgår den kun, når den er forenelig med andre målsætninger af højere prioritet? Kan målet om en sund kost for alle stå alene, eller vil den kun opnås, hvis den kan forenes med mål af højere prioritet i en slags win-win-situation? Skal vi søge handling, som imødekommer både målsætningen for en sund kost og den målsætning, som beslutningstageren prioriterer? Ja, det er min opfattelse. Win-win-situationen har størst chance for at blive accepteret af beslutningstageren.

Så hvad er det, som skal ændres i de eksisterende fødevaresystemer?

Der er mange forskellige fødevaresystemer. Man kan tale om globale, regionale, nationale og lokale systemer og variationer indenfor hver af dem. Danmarks fødevaresystem er naturligvis anderledes end Malawis, og lokale systemer er ligeledes stedbestede. Derfor er de optimale tiltag for at forbedre fødevaresystemer naturligvis også forskellige. I det efterfølgende forslår jeg 18 tiltag, som jeg mener er vigtige, for at fremtidige generationer i lavindkomstlandene kan få en sund kost uden, at det går ud over miljøet. Jeg bruger en standardiseret værdikæde for fødevarer som rammen for de tiltag, jeg foreslår. Jeg begynder med producenterne (landbrug og fiskeri), derefter forarbejdningssindustrien, transport og opbevaring, forbrugere og ender med forslag til, hvad regeringerne og andre offentlige institutioner skal gøre. Men først foreslår jeg en oversigt over de mest relevante beslutningstagere, som skal gennemføre de tiltag, jeg foreslår.

Beslutningstagerne og deres målsætninger

De eksisterende fødevaresystemer er resultater af beslutninger taget af millioner af mennesker med forskellige målsætninger inden for de ressourcebegrænsninger, som eksisterede. På samme måde bliver fremtidige systemer et resultat af de beslutninger, som tages nu og i fremtiden. De følgende grupper af beslutningstagere er involveret i fødevaresystemer:

- *Forbrugere.*
- *Producenter af landbrugsvarer.*

- *Producenter af forarbejdede fødevarer.*
- *Handlende i detail og engrossektorerne, inkl. supermarkeder og international agri-business*
- *Forskere og formidlere i den offentlige og private sektor*
- *Civilsamfundet*
- *Nyhedsmediet*
- *Politikere og embedsmænd i den offentlige sektor*
- *Internationale organisationer*
- *Internationale investorer.*

Alle spiller en rolle, og alle har deres egne målsætninger. Udfordringen er at gøre dem kompatible med en målsætning om sund kost for alle.

Tiltag forbundet med landbrugssektoren

Større offentlig og privat investering i landbrugsforskning og teknologi: Selvom en række undersøgelser har vist meget store økonomisk afkast fra landbrugsforskning, er ulandenenes investering meget begrænsede. Det er uheldigt af mindst tre årsager. For det første betyder fortsat befolkningstilvækst en stigende efterspørgsel af de fødevarer, som udgør størstedelen af kosten, dvs. kornarter, rodfrugter og bælgeplanter. Det kræver udbyttestigninger, som afhænger af mere forskning og forbedret teknologi.

For det *andet* er der brug for en mangedobling af forskning, som kan øge produktion af grøntsager, insekter og andre næringsstofrige fødevarer og reducere enhedsomkostningerne med henblik på en sundere og mere alsidig kost, som også lavindkomstgrupperne har adgang til. Bioberigelse af eksisterende fødevarer med vitaminer og mineraler samt grøntsagsproduktion i lukkede kontrollerede miljøer såsom indendørsproduktion bør tildeles betydeligt flere forskningsmidler. For det *tredje* er der behov for accelereret forskning for at imødekomme negative konsekvenser af klimaændringer og sikre bæredygtigt management af naturressourcerne.

En meget større satsning på brug af moderne videnskabelige forskningsmetoder, herunder gensplejsning og CRISPR i ovenstående forskningsprioriteter bør tilstræbes. Øget fotosyntese, kornarters evne til at optage kvælstof fra atmosfæren og udnyttelse af atmosfærens CO₂ til øget produktivitet i indendørsproduktion af næringsrige fødevarer er eksempler på målsætninger, som kunne søges. Der skal udvikles bedre teknologi til præcisions-landbrug, som kan bruges på både mindre og større landbrug, således at udbyttet stiger samtidig med større effektivitet i brug af vand, jord og plantenæringsstof. Der er behov for en videns-baseret debat, som kan aflive eksisterende ideologiske kampagner mod videnskab og teknologi.

En revideret definition af økologisk produktion af fødevarer: Den nugældende definition af økologisk producerede landbrugsvarer er for snæver til at imødekemme fremtidige fødevarerbehov i ulandene, dels fordi definitionen ikke tillader brug af kunstgødning, og dels fordi forbedrede afgrøder ikke regnes for økologiske, hvis de er frembragt ved hjælp af gensplejsning eller geneditering (CRISPR). Det betyder, at økologisk produktion

går glip af store fordele forbundne med brug af den mest fordelagtige teknologi med lavere udbytter til følge.

Større offentlig og privat investering i vandingsanlæg: Muligheder for bedre kontrol af vandtilførsel i landbruget er særdeles dårligt udnyttet i store dele af ulandene, specielt i Afrika Syd for Sahara. Ændrede nedbørsforhold i forbindelse med klimaændringer forårsager store udsving i fødevareproduktion og landbofamiliers indkomster. Offentlig investering i konstruktion af kanaler og institutioner til fordeling af vand til de enkelte landbrug kan have et højt økonomisk afkast og bidrage til større og mere stabil fødevareproduktion og indkomst for landbofamilier. Efterhånden som bedre og billigere teknologi til afsaltning af havvand vinder frem, vil det være en mulig kilde til vand for landbrugsproduktion i visse områder.

Integrere sundheds- og ernæringsmålsætninger i de overordnede økonomiske og økologiske målsætninger af offentlig støtte og udviklingsstrategier for landbrugs- og fiskerisektorerne: Ændringer i landbrugsproduktion og resten af værdikæden kan være gavnlige eller skadelige for ernæring og kost. Den traditionelle tankegang, at en større landbrugsproduktion vil sikre en sund kost, blev aflivet for en del år siden, men den spøger stadig i debatten. Det er nu almindeligt accepteret, at en specifik kost eller ernæringsmålsætning skal indgå i udformningen af projekter, programmer og politiske indgreb i fødevarer-systemer.

Større offentlig og privat investering i infrastruktur og lokale markeder for plantenæringsstoffer, plantebeskyttelsesmidler og andre produktionsfaktorer og forbedrede private markedsmekanismer for frugt og grøntsager rettet mod forbrugere i byområder: Mang-

lende infrastruktur og institutioner er en alvorlig hindring for udvikling af landdistrikter i mange ulande. Store områder af potentiel men uudnyttet landbrugsjord eksisterer stadig i mange lande, men er utilgængelige. Selvom der foretages store infrastrukturinvesteringer i Afrika ved hjælp af kinesisk kapital og arbejdskraft, er der behov for mere offentlig og private investering rettet mod områder med stor potentiale for fødevarerproduktion. Der er også brug for offentlig og privat investering til at forbedre markedsstrukturen for frugt og grøntsager til byerne.

Politiske indgreb til at fremme sammenlægning af små brug og offentlig støtte til øget beskæftigelse i landdistrikterne med henblik på de landbofamilier som mister deres brug: Hvis målsætningen om en sund kost for alle skal nås, er det vigtigt, at landbrugsenhederne er store nok til at producere kommercielt. Det betyder, at mange meget små brug enten skal lægges sammen eller bruges som hobby/fritidslandbrug. En række tiltag finansieret af civilsamfundet (NGO'er) og international offentlig bistand, som er rettet mod meget små landbrug, vil i mange tilfælde bare holde landbofamilien i fattigdom. I stedet er der brug for tiltag, som hjælper disse familier til at få alternativ beskæftigelse eller overførselsindkomst.

Offentlig støtte til at fremme udvikling, produktion og forbrug af alternative fødevarer: Som nævnt ovenfor, mangler flere end en fjerdedel af verdens befolkning adgang til en sund og alsidig kost. En lang række utraditionelle fødevarer er til rådighed. Det gælder for eksempel spiselige insekter, sardiner, alger, en række grøntsager som ikke er almindelige i kosten og en række andre utraditionelle fødevarer, som findes lavt på fødekæden, og som indeholder mineraler, vitaminer og aminosyrer, som mangler i kosten hos mange.

Spiselige insekter er en del af kosten i visse lande, men deres betydning for en sund kost kunne udvides kraftigt ved hjælp af masseproduktion, forarbejdning og distribution, lavere enhedsomkostninger og priser og forbrugeroplysning om deres ernæringsværdi. Støtte bør også gives til udvikling af plantebaseret alternativer til animalske fødevarer og laboratoriefremstillet kød.

Offentlig støtte til udvikling af produktionsenheder til indendørs produktion af grøntsager i områder nær de større byer: Produktion af grøntsager i indendørs, kontrollerede miljøer som for eksempel containere og højhuse i og nær byer tilbyder næsten ubegrænsede muligheder for at formindske mikronæringsstofmangel i bybefolkningens kost. Forbrugere, som ofte ikke har adgang til friske grøntsager, kan få adgang til dem året rundt, produktionen kræver ingen jord, ganske lidt vand, ingen pesticider og skal transporteres over en meget kort afstand. Kraftige fald i prisen på LED lys, større effektivitet og mere viden har gjort indendørsproduktion økonomisk rentabelt, men der er stadig kun et mindre antal produktionsenheder. Der er behov for yderligere teknologiske forbedringer, så enhedsomkostninger og priser kan falde til et niveau, som er fordelagtig for byboere med lave indkomster og usund kost.

Regulering af biobrændstofproduktion for at undgå direkte konkurrence om ressourcer til fødevarerproduktion: Både produktion af landbrugsvarer til biobrændstof, solceller placeret på landbrugsjord og produktion af landbrugsvarer, som ikke bruges til konsum, f.eks. bomuld, konkurrerer med fødevaresektoren om jord, vand og andre ressourcer, men kan også være vigtige for landmandens indkomst. En overvågning af udviklingen og eventuel regulering er foreslået.

Lovgivning som gør det muligt at straffe grupper og virksomheder, som med fuldt overlæg spreder usand information, som skader forbrugernes kost: Fødevarer-systemer er udsat for usaglig eller uansvarlig formidling af usand information. Kilden kan være dele af civilsamfundet eller private virksomheder, og målet kan være større indtjening i tilfældet af private virksomheder eller deres sammenslutninger, eller indsamling af frivillige bidrag, hvis det drejer sig om visse NGO'er.

Falsk information om, hvordan brug af gensplejsning, gen-editering og andre moderne videnskabelige metoder påvirker fødevarer og forbrugere, er et særligt grelt eksempel, som har påvirket politiske og forskningsmæssige beslutninger og afholdt landmænd og forbrugere fra at opnå højere indtjening og sundere kost.

Tiltag i forarbejdningssektoren

Landbruget bliver i stadig stigende grad producent af råmaterialer til forarbejdningsindustrien. Det betyder, at sundheds- og ernæringsmålsætninger, og risici for negative effekter på kosten, i stigende grad skal søges i forarbejdningen. Sunde landbrugsvarer bliver ofte ændret til usunde færdigvarer.

Værdikæden for fødevarer er normalt baseret på den økonomiske værdi af varen. I stedet foreslår jeg, at vi fremover også bruger den ernæringsmæssige værdi. Medens førstnævnte forventes at stige op gennem kæden, er det ikke nødvendigvis tilfældet for sidstnævnte. Forarbejdning, som resulterer i produkter med højere indhold af sukker, sødemiddel, fedt og andre tomme kalorier og mindre fiber – et resultat som desværre er mere og mere almindeligt – formindsker næringsværdien og bidrager til en usund kost. Når en sådan for-

arbejdning er så almindelig, er det naturligvis, fordi forarbejdningsindustrien tilgodeser en efterspørgsel, som øger markedsværdien og forarbejdningsindustriens profit. Denne alliance mellem forbrugere, som efterspørger billige og særdeles usunde fødevarer, og forarbejdningsindustrien og supermarkeder, som stiller dem til rådighed, har en særdeles stor negativ indflydelse på den kost, som spises i både høj- og lavindkomstlande. Indkomststigninger og stigende befolkninger i lavindkomstlandene øger efterspørgslen, og en stigende mængde bliver udbudt. Det er usandsynligt, at den kraftige stigning i overvægt, fedme og resulterende sygdomme som højt blodtryk, diabetes og visse kræftformer kan formindskes, med mindre denne alliance brydes. Det store spørgsmål er, hvordan det kan gøres. Ekstra skat (større moms) på usunde varer har ikke haft den ønskede effekt, og virksomhedernes CSR-programmer batter heller ikke. Forbrugerinformation har haft en begrænset effekt. Det kommer jeg tilbage til i afsnittet om tiltag i forbrugersektoren. Jeg har følgende forslag:

Regulering af forarbejdede kalorierige fødevarer, produceret i den formelle sektor, således at alle skal indeholde specifikke mængder af vitaminer, mineraler og protein, som kan være en naturlig del af varen eller tilført gennem berigelse (fortification). Dette gælder også for drikkevarer.

Offentlige støtte til udbredelse af forarbejdningsskemaer for landbrugsvarer i landdistrikter med høj arbejdsløshed. En sådan støtte kan være finansiel eller teknisk og omfatte infrastruktur og markedsudvikling. Udenlandsk (eventuelt dansk) investering kunne komme på tale.

Tiltag i transport og oplagring

En betydelig del af fødevarereproduktionen går tabt i værdikæden dels som følge af mangelfuld lagringsmuligheder og dels som følge af dårlige transportforhold. Aflatoxin og andre mikrotoksiner, som forårsager alvorlige sygdomme og død, er meget udbredt i korn og andre landbrugsvarer i mange ulande. Udover investeringer i infrastruktur som tager den kraftige urbanisering i betragtning, foreslår jeg, at opmærksomheden rettes mod:

Udbredelse af teknologi og bedre viden til at formindske eller udelukke aflatoxiner og andre mikrotoksiner i fødevarer.

Tiltag i forbrugersektoren

Som ovenfor nævnt, spiser en stor del af verdens befolkning en usund kost. Enten får de for få kalorier eller for mange, eller de lider af mangel på specifikke næringsstoffer. De tiltag, som der er brug for til afhjælpning af kaloriemangel (sult), er naturligvis forskellige fra dem, som skal formindske overvægt og formindske eller afhjælpe næringsstofmangler. Det er almindeligt kendt, at fattigdom forårsager sult. Overvægt og fedme forekommer både blandt lav- og højindkomsthushold og er ofte forårsaget af lave kaloriepriser og høje næringsstofpriser sammen med manglende viden om næringsstofbehov og indhold af næringsstoffer i de forskellige fødevarer. Et stigende antal mennesker lider af både næringsstofmangel, fedme og følgesygdommene. Relevante tiltag kan opdeles i tre grupper: De som er rettet mod en større købekraft eller bedre adgang til egenproduktion, de som er rettet mod at ændre præferencer, og de som er rettet mod adgang til de forskellige fødevarer og deres priser.

Fattigdomsbekæmpelse af forskellig art såsom øget beskæftigelse eller overførselsindkomster er nødvendig, men ikke tilstrækkelig til at sikre en sund kost. For fattige landbofamilier er både en stigende produktion og en mere alsidig produktion med flere afgrøder og husdyr vigtigt for at afhjælpe mangel på kalorier og næringsstoffer. Mange af de tiltag nævnt i afsnittet om landbrugsproduktion er relevante her. Fattigdom og fejlnærering i bybefolkningen er kraftigt stigende og kræver mere opmærksomhed.

Øget beskæftigelse i den formelle sektor og *støtte til indkomster* i den uformelle sektor sammen med overførselsindkomst rettet mod fattige hushold i byområderne.

Træning af landbofamilier med små brug til at varetage jobs i landdistrikternes forarbejdningsindustri og anden beskæftigelse.

Vel vidende, at præferenceændringer er vanskelige at gennemføre, foreslår jeg:

Mere offentlig støtte til forbrugerinformation rettet mod en sundere og mere alsidig kost. Jeg foreslår også, at supermarkeder og virksomheder i forarbejdningsindustrien kører kampagner med samme formål samtidig med, at de introducerer nye sundere produkter som omtalt tidligere.

Verdens befolkning står overfor to alternative trends vedrørende kosten, enten en udvikling som indebærer en sundere og mere alsidig kost, eller en fortsættelse af de nugældende trends som betyder større indhold af sukker, sødemidler, fedt og andre fødevarer med tomme kalorier i kosten. Høje priser på grøntsager og

andre produkter med højt næringsstofindhold og lave priser på kalorier trækker kosten i retning af sidstnævnte, derfor foreslår jeg:

Offentlig støtte til effektivitetsforøgelse og stigende grøntsagsproduktion på åben mark, i drivhuse og i højhuse.

Ingen moms på frugt, grøntsager, insekter og andre fødevarer som bidrager til en mere næringsrig og alsidig kost og øget moms på forarbejdede fødevarer med højt indhold af sukker, sødemidler og fedt.

Udover ovennævnte tiltag inden for fødevarer-systemerne er der behov for tiltag uden for fødevarer-sektoren for at sikre en sund kost for alle. Det gælder således for tiltag vedrørende klimaændringer, indkomstfordeling, fattigdomsbekæmpelse, større international handel for at imødekomme de geografiske ændringer i fødevarerproduktionen som følge af klimaændringer, og investering i infrastruktur og andre sektorer. En drøftelse af disse forhold indgår ikke i denne artikel.

Politiske tiltag

Den offentlige sektors opgave er, sammen med de relevante grupper af beslutningstagere, at støtte de tiltag, jeg har nævnt, og samtidig tage vare på ovennævnte tiltag uden for fødevarer-sektoren.

Konklusionen

I denne korte artikel har jeg søgt at fremhæve, at en målsætning om en sund kost til 9.5 milliarder mennesker i 2050 og 11 milliarder ved udgangen af dette århundrede kan nås uden at ødelægge naturressour-

cerne til trods for de forventede klimaændringer. Hvis målet ikke nås, er det på grund af forkerte beslutninger og ikke en følge af mangel på ressourcer.

En informeret debat om, hvilke beslutninger der vil bidrage til en sund kost og en opfølgning af de relevante beslutningstagere, er essentiel for at nå målet. Målet bliver ikke nået, hvis den nuværende debat om fremtidig ressourcemangel fortsætter, samtidig med at betydningen af beslutningsændringer inden for og uden for fødevarer-systemet ignoreres.

Der er behov for en række tiltag (jeg foreslår 18, men mange andre vil være relevante i specifikke situationer), som kræver politiske indgreb og beslutningsændringer i landbruget, forarbejdningsindustrien, transport og oplagring og blandt forbrugerne.

Hvis vi ikke ændrer kurs i de eksisterende fødevarer-systemer og de faktorer, de påvirkes af, kan vi glemme alt om en sund kost for alle, men i stedet se frem til mere sult, underernæring, fedme, dårligt helbred og store samfundsøkonomiske og privatøkonomiske tab. Takket være klimaændringer kan vi så også se frem til mere ustabilitet, massemigration og mange millioner af klimaflygtninge, som vil søge fødevarer, hvor de findes.

